

KUR'AN-I KERİM'DE CARIYELERLE EVLİLİK MESELESİ

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK*

Özet

Kadın köle anlamında kullanılan cariye ve cariyelik meselesi çok eski dönemlerden beri var olan bir problemdi. Kur'an inmeye başladığı dönemde de son derece yaygın bir şekilde uygulanıyordu. Kur'an, cariyelik meselesini onaylamamış ama dünya çapında yaygın bir sosyal problem olduğu içinde bir anda kaldırmamıştır. Bir taraftan hür insanların köleleştirilmelerini yasaklarken diğer taraftan da ortaya koymuş olduğu uygulamalarla kölelik ve cariyeliği ortadan kaldırmayı amaçlamıştı.

Kur'an, insan yerine konulmadığı için evlenmeye dahi layık görülmeyen cariyelere birçok haklar tanımıştır. Onlara güçlerinin üzerinde görev verilmemesi ve dövülmemesi emretmiştir. Ayrıca efendilerinin onları dışlamak yerine aileden birileri olarak görerek yediklerinden yedirmelerini ve giydiklerinden giydirmelerini istemiştir.

Nikâh olmadan onlarla beraber olmayı yasaklamış, onlarla beraber olmak isteyenlere de nikâh yaparak beraber olmalarını emretmiştir. Cariyelerle evlenmeyi bir ruhsat olarak kabul etmiş ve hür kadınlarla evlenme imkânı olmayanlara tavsiye etmiştir. Hür kadınlarda sınırsız sayıda kadınla evlenmek olmadığı gibi cariyeler için de aynı kuralı koymuştur.

Anahtar kelimeler: cariye, evlilik, infak, savaş, esir

THE ISSUE OF MARRIAGE CONCUBINAGE IN THE HOLEY KORAN

Abstract

The issue of the concubinage which means "slave woman" has been a problem since the period of very old. It was

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

also used widely at the time the Koran began to descend. Koran has not ratified the concubinage but did not repeal it in a flash as the concubinage was a widespread social problem all over the world. On the one hand while Koran was prohibiting enslave the people, on the other hand it had repealed the concubinage and the slavery by the applications put forward.

Koran has recognized many rights to the concubines who not even deemed worthy to marry as they were not seen as persons. Koran has ordered people not to give the concubines tasks which would force them and not to beat them. In addition, Koran wanted the masters to see the concubines as a member of the family rather than to exclude them and to feed and dress them as they ate and wore.

Koran prohibited to be with the concubines without marriage and ordered them to be with them only after marriage if they want to be with them. Koran has recognized marrying with a concubine as a permission and advised it to the men who could not afford to marry with a free woman. As there was a limited number in marrying to free women Koran has put the same rule for marrying to the slave ones.

Key Words: concubinage, marriage, spend, war, captive

A. GİRİŞ

Cariye kelimesi Kur'an'da *اممة*, *ملكت ايمانكم* ve *ايم* şeklinde olmak üzere dört farklı isimle kullanılmıştır.

Mülk edinme,¹ *hükmetme*² ve *kuvvat*³ anlamına ge-

¹ el-İsfahâni, Huseyn b. Muhammed er-Rağıp, *el-Müfredât, fî Garibi'l-Kur'an*, Kahire, 1961, s. 472; İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem, *Lisânü'l-Arab*, İran, 1405 h., 10/493; Firûzâbâdi, Muhammed b. Yakup, *Mu'cemu'l-Kâmûsü'l-Muhit*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2005, s. 1241

² el-İsfahâni, *el-Müfredât*, s. s. 472; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/492; Firûzâbâdi, *Kâmûsü'l-Muhit*, s. 1241

³ el-İsfahâni, *el-Müfredât*, s. s. 472; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/492

len ملك ile sağ el⁴, kılıç tutan el⁵ kuvvet⁶, bereket⁷ veya kudret⁸ anlamına gelen يمين kelimesinin çoğulu olan ايمان in birleşiminden oluşan ملكت ايمانكم den kasıt; “meşru surette kazandığınız ve mülklerinizden olan köle ve cariyeleri-nizdir”⁹ demektir.

ايم ise kocası olmayan kadın¹⁰ için kullanıldığı gibi hanımı olmayan erkekler¹¹ için de kullanılır ve çoğulu ايامى şeklinde gelir. Karı ile kocanın arasını ayırmasından dolayı savaş için de مأيمة kullanılır.¹²

Genç anlamına gelen فتى nin müennesi olan فتاة ise; genç bayan anlamında olup cariyeden kinaye olarak kullanılmıştır.¹³ Gece ve gündüz içinde فتیان denir.¹⁴

Mülk edinilmiş¹⁵ anlamına gelen اماء ise çoğulu اماء ve اموات ve اموان şekillerde kullanılır.¹⁶

Önceki toplumların savaş anlayışının bir ürünü olarak ortaya çıkan cariyelik, Kur’an’ın ortaya koyduğu bir mesele olmamasına rağmen çözüme kavuşturmayı amaçladığı bir meseledir. Kur’an’ın cariyeler hakkındaki

⁴ el-İsfahâni, el-Müfredât, s. 553; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 13/ 458

⁵ İbn Aşûr, Muhammed Tahir, Tunus, Et-Tahrîr ve’t-Tenvîr ve’t-Tenvîr, ed-Daru’t-Tûnisiyyetü, 1984, 5/ 6

⁶ İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 13/ 461; Firûzâbâdi, Kâmûsü’l-Muhîr, s. 1433

⁷ Firûzâbâdi, Kâmûsü’l-Muhîr, s. 1433

⁸ İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 13/ 461

⁹ Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, Eser Kitabe 6/ (Tarihsiz), 2/1326

¹⁰ el-İsfahâni, el-Müfredât, s. 32; Firûzâbâdi, Kâmûsü’l-Muhîr, s. 72

¹¹ el-İsfahâni, el-Müfredât, s. 32; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 12/39; Firûzâbâdi, Kâmûsü’l-Muhîr, s. 72

¹² el-İsfahâni, el-Müfredât, s. 32; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 12/39; Firûzâbâdi, Kâmûsü’l-Muhîr, s. 72

¹³ el-İsfahâni, el-Müfredât, s. 373; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 15/146; Firûzâbâdi, Kâmûsü’l-Muhîr, s. 975

¹⁴ İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 15/147; Firûzâbâdi, Kâmûsü’l-Muhîr, s. 975

¹⁵ Firûzâbâdi, Kâmûsü’l-Muhîr, s. 763

¹⁶ Firûzâbâdi, Kâmûsü’l-Muhîr, s. 63

getirmiş olduğu düzenlemelerin gerektiği şekilde anlaşıl-
lamaması beraberinde birçok yanlış anlayışların ortaya
çıkmasına neden olmuştur.

Bu mesele, bulunduğu noktanın çok uzaklarına
çekilerek tamamen yanlış algılanır olmuştur. Bu yanlış
algılamalar, Kur'an'da varmış gibi gösterilmekle de ikinci
bir yanlış daha yapılmıştır. Bu çalışmamızda meseleyi
Kur'an penceresinden ele alarak izah etmeye çalıştık. Ko-
nu hakkındaki yanlış algılamaları ortadan kaldırarak me-
seleye açıklık getirmeyi amaçladık.

Her ne kadar günümüz dünyasında cariyelik me-
selesi müesses formuyla ortadan kalksa da Kur'an'da
zikredilen bir konudur. Fakat bu konu zamanla istismar
edilerek Kur'an'da olması gereken noktanın uzaklarına
çekilmiştir.

Asıl konumuz Kur'an'da cariyelerle evlilik meselesi
olmasına rağmen, meselenin daha iyi anlaşılmasına katkı
sağlaması için meseleyi şu iki başlık altında toplamayı
gerekli gördük:

a. Kur'an'ın cariyelere genel manada tanıdığı
haklar

b. Kur'an'ın cariyelerle evliliğe bakışı

Şimdi sırası ile Kur'an'da cariyeler ile ilgili olarak
ele alınan hususları açıklamaya çalışalım.

B. KURAN'IN CARIYELERE GENEL MANADA TANIDIĞI HAKLAR

Kadın köleler anlamında kullanılan cariyeye¹⁷ ve ca-
riyelik meselesi çok eskilere kadar uzanır. Eski Mısır top-
lumunda köleler nüfusun çok büyük bir yekûnunu teşkil

¹⁷ Aydın, M. Akif, "Köle", *İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları,
2002, 26/237

etmekteydiler. İslam'ın ilk olarak ortaya çıktığı Arap toplumunda da var olan bu uygulamayı Kur'an, tek taraflı ve kesin bir kararla kaldırma yoluna gitmemiş, zaman içinde ortadan kalkmasına imkân sağlayacak bir zemin oluşturma yoluna gitmiştir. Bunun yanında İslam, diğer sistemlerin aksine köleliği yalnızca savaş esirlerine münhasır kılmış ve böylece diğer fırsatlara izin vermemiştir.¹⁸

Kölelik ve cariyeliğin zaman içinde ortadan kalkmasına imkân sağlayacak bir zemin oluşturma yolunu seçmiş olan Kur'an'ın, cariyelerle ilgili getirmiş olduğu düzenleme ve uygulamaları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Cariyelere Karşı İyi Muamele Edilmesinin Emredilmesi

Kur'an, her türlü haklarından mahrum edilerek insan yerine konulmayan ve sadece insanların cinsel duygularına hitap eden varlıklar olarak görülen cariyeleri düşmüş oldukları bu zelil edici durumdan kurtarmak için onlara karşı güzel muamele edilip, iyi davranılmasını emretmiştir. Konu ile ilgili olarak şu ayetleri zikredebiliriz:

“Allah'a kulluk edin, hiçbir şeyi (yücelterek ilâhlaştırıp veya tapınak haline getirip) O'na ortak koşmayın. (Sonra sırasınca) ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolda/sokakta kalmışa ve ellerinizin altında bulunan (köle-cariye)lara iyilik edin. Allah, kendini beğenenleri ve böbürleneni sevmez.”(Nisâ, 4/36)

“Allah rızık bakımından kiminizi kiminize üstün kıldı. Bol rızık verilenler ellerinin altında bulunanlara kendi rızıklarını (kendileriyle eşit seviyeye çıkacak derecede) vermezler. (Hâlbuki Allah, onların rızıkını kendilerine ema-

¹⁸ Aydın, *Köle*, 26/238

net olarak vermiştir.) Bu böyle iken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?" (Nahl, 16/71)

Bu ayetlerdeki, "eleriniz altında bulunanlalar" dan maksat köle ve cariyeler olup, onlara güçlerinin üzerinde yük yüklenmemesi¹⁹, nafaka ve giyimlerinin en iyi şekilde temin edilmesi²⁰, sözle dahi olsa hakaret edilmeyerek onlarla iyi geçinilmesi²¹ ve zulmedilmemesi²² istenmiştir. Rencide olmamaları için "kölem" veya "cariyem" şeklinde değil de "gencim, delikanlım" şeklinde çağrılmalarını tavsiye etmiştir.²³ Yine onların efendilerine, onlara yediklerinden yedirmeleri, giydiklerinden giydirmeleri ve sevdiği şeylerden onlar için tasarrufta bulunmaları önerilmiştir.²⁴

Konuyla ilgili olarak ta Hz. Peygamber (sas)'den şu rivayetler gelmektedir:

“Hizmetçine yedirdiğin şeyler senin için sadakadır.”²⁵

¹⁹ el-Firuzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakup, *Tenvirü'l-Mikbâs min Tefsiri İbni Abbâs*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2008 s. 92; Tabersî, Hasan bin el-Fadl, *Mecmeu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, 3/64; er-Razî, Muhammed b. Ömer, *Mefâtihü'l-Gayb*, Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 2005, 10/85; Kurtübî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1987, 5/190; Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa, *Rûhu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kurân*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, 2/211

²⁰ Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, 3/ 64; er-Razî, *Mefâtihü'l-Gayb* 10/85; Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/190; Beydâvî, Abdullah b. Ömer, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, Beyrut: Dâr-ü Sâder, 2001, 1/554; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 2/ 211

²¹ er-Razî, *Mefâtihü'l-Gayb*, 10/ 85; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 2/211

²² İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdu'l-Hak, *el-Muharrerü'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, Beyrut: Dâr-ü İbni Hazm, 2002, s. 434; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 2/211

²³ Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/190

²⁴ et-Taberî, Muhammed b. Cerir, *Câmu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kurân*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005, 4/86; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethü'l-Kadir el-Câmiu beyne Fenniyyeyi'r-Rivayeti ve'd-Diryeti min Ilmu't-Tefâsîr*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2007, s. 298

²⁵ Ahmed b. Hanbel, 4/131,132

“Elinin altında bulunanların yiyeceklerini temin etmemesi, kişiye günah olarak yeter.”²⁶

“Yemeklerinin ve-
rilmesi, giyeceklerinin temin edilmesi ve gücünün üzerinde bir işle görevlendirilmemeleri, kölelerin haklarındadır.”²⁷

هُوَ إِخْوَانِكُمْ خَوْلَكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَالْيَطْعَمَةُ مِمَّا
يَأْكُلُ وَالْيَابِسَةُ مِمَّا يَلْبَسُ وَلَا تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأَعْيَبُوهُمْ
“Köleleriniz, Allah’ın sizlerin elleri altına verdiği kardeşlerinizdir. Kimin eli altında böyle kimseler var ise, onlara yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin ve güçlerinin yetmeyeceği bir işle onları sorumlu kılmasın. Eğer kılacak olursa da onlara yardımcı olsun”²⁸

Köleler hakkında son derece hassas davranan Hz. Peygamber (sas)’in son nefesinde de kölelere iyi davranılmasını tavsiye etmiştir.²⁹

2. Cariyelerin Zinaya Zorlanmaması Emredilmiştir

Kur’an’ın nazil olduğu toplumda cariyeler, sahiplerinin cinsel duygularına hitap eden varlıklar olarak görüldüğü gibi bazı kimseler de onları para karşılığında başkaları ile birlikte olmaya zorlayarak bundan maddi bir gelir elde etmeye çalışıyordu. Kur’an bu yapılan çirkin işe şiddetle karşı çıkmış ve konuyla ilgili olarak şöyle buy-

²⁶ Müslüm, “Zekât”, 40

²⁷ Müslüm, “İman”, 41; Muvatta, “İsti’zân”, 40; Ahmed b. Hanbel, 2/247, 342

²⁸ Buhârî, “İman”, 22; Ebu Davud, “Edeb”, 124; Tirmîzî, “Bir”, 29; İbni Mâce, “Edeb”, 10

²⁹ es-Seâlibî, Abdurrahman b. Muhammed *el-Cevâhirü’l-Hisân*, Beyrut: Dâr-ü İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyyi, 1997, 2/272; eş-Şirbîni, Muhammed Ahmed, Beyrut: *es-Sirâcü’l-Münîr*, Beyrut: Dârü’l-Kutübi’l-İlmiyye, 2004, 1/349

rumuştur:

“Cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zorlarsa, şüphesiz ki Allah, zorlanmaları sebebiyle (onları) çok bağışlayan, çok merhamet edendir.” (Nur, 24/33)

Ayet, Abdullah bin Ubey bin Selül'ün cariyesini ücret karşılığında birilerine zina etmesi için göndermek istemesi ve cariyenin de: “Allah'a yemin olsun ki gitmeyeceğim” demesi üzerine nazil olmuştur.³⁰

Dünyalık bir menfaat, ihtiyaç duyulan bir mal veya menfaat için onları zinaya zorlamayın. Kimde onları bu işe zorlarsa,³¹ bu fiilden dolayı meydana gelen günah zorlayanlarıdır.³² Aynı zamanda, Allah o zorlananların yardımcı olup³³, haddini aşarak onarı zinaya zorlayan kimselerden de intikam alacak, onları cezalandıracaktır.³⁴

Ayet, bir taraftan cariyeleeri zinaya zorlayarak onlardan bir takım maddi gelirler elde eden kimselerin bu işten vazgeçmelerini emrederken diğer taraftan da o işe zorlanan kadınlara sahip çıkarak sosyal bir problemi çözüme kavuşturmayı amaçlamaktadır.

³⁰ Mücahid bin Cebr, *Tefsîr'ü-Mücahid*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005, s. 177; Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 9/318; Beğavî, Muhammed b. Mesûd, *Meâlimu't-Tenzil*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1987, 3/344; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1361; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 6/162; Alûsî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'an'i-l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1993, 17/230

³¹ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 9/318; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 3/344; İbni Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 136; el-Geylânî, Muhyiddin Abdulkadir, *Tefsîrü'l-Geylânî*, İstanbul: Dârü'l-Kutübi'l-İlmiyye, 2009, 3/297; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 6/162; Alusî, *Rûhu'l-Meânî*, 17/231

³² Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 10/ 318; Geylanî, *Tefsîrü'l-Geylânî*, 3/297; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 6/162; Alusî, *Rûhu'l-Meânî*, 17/23

³³ İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1361; Geylanî, *Tefsîrü'l-Geylânî*, 3/297

³⁴ Geylanî, *Tefsîrü'l-Geylânî*, 3/297

3. Cariyeler, İçerisinde Buldukları Ailenin En Yakın Fertleri Olarak Görülmüşlerdir

Kur'an, bir taraftan cariyeler hakkında öteden beri devam ede gelen yanlış uygulamaların kaldırılmasını isterken diğer taraftan da onlara bazı statüler vererek onura edilmelerini istemiştir. Kadınlara başörtüsü emredilmekle birlikte, birinci derecede yakını olan kocaları, oğulları, babaları, üvey oğulları ve kardeşleri karşısında başörtülerini takmayabilecekleri bildirilmiş ve cariyeler de bu akrabalar arasında zikredilmiştir. Konuyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır:

“Başörtülerini, yakalarının üstüne kadar (boyunlarını örtecek şekilde) koysunlar Ziyet (ve ziyet sayılan yer)lerini kendi kocalarından veya babalarından veya kocalarının babalarından veya kendi oğullarından veya kocalarının oğullarından veya kardeşlerinden veya kardeşlerinin oğullarından veya kız kardeşlerinin oğullarından veya kendi (mü'min) kadınlarından veya ellerinin altındaki sahip oldukları (cariyeleri)nden başkasına aç(ıp göster)mesinler.” (Nur, 24/31)

“Elleriniz altında olanlar” dan kastın küçük yaşta olan köleler³⁵, kâfir olsun mümin olsun erkek köleler³⁶, köle ve cariyeler³⁷ veya sadece cariyeler³⁸ olduğu

³⁵en-Nehhâs, Ebu Cafer, *Meâni'l-Kurâni'l-Kerîm*, Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1988, 4/525

³⁶Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2005, 3/226; İbni Atiyye, *Muharrerü'l-Veciz*, s. 1358; er-Razî, *Mefâti'hü'l-Gayb*, 13/ 188; Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 12/ 233; Beydavî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/719; Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endülüsî, *Bahrü'l-Muhîd*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993, 6/433; es- Suyûtî, Abdurrahman Celâlüddîn, *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1993, 6/184; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1008; Merâğî, *Tefsirü'l-Merâğî*, 17/100

³⁷er-Razî, *Mefâti'hü'l-Gayb*, X 3/ 188; Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 12/ 302; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhîd*, 6/433, 413

söylense de sahih olanı cariyeler olmasıdır. Çünkü köle-
nin durumu ne olursa olsun, ister müslüman ister kâfir,
ister burulmuş olsun isterse de burulmuş olmasın kadı-
na yabancı hükmündedir.³⁹ Bu manada İbni Abbas da
kölenin, efendisi olan kadının yanına girmesinin, onun
saçlarını ve benzeri durumlarını görmesinin helal olmadı-
ğını söylemiştir.⁴⁰

“Ey iman edenler! (Köle ve hizmetçi olarak) ellerini-
zin sahip olduğu kimseler ve sizden olup da henüz bulûğa
ermemiş (küçük)ler, şu üç vakitte (odanıza girmek isterler-
se) sizden izin istesinler.” (Nur, 24/58)

Buradaki “ellerinizin sahip olduklarından” kastın;
küçük köleler⁴¹, erkek köleler⁴², köle ve cariyeler⁴³ olduğu

³⁸ el-Firuzâbâdî, *Tenvîrû'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, s.371; Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 110/ 307; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1358; en-Nisâburî, Mahmud b. Ebu'l-Hasan, *İcâzü'l-Beyân an Meâni'l-Kur'an*, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1995, 2/600; el-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b.Muhammed, *Zâdü'l-Mesîr*, Beyrut: el-Kütübü'l-İslâmî, 1984, 6/33; Nesefî, Abdullah b.Ahmed, *Medârikü't-Tenzîl*, İstanbul: Pamuk Yayınları, Tarihsiz, 3/140; Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 12/234; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhîd*, 6/413; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/ 184; el-Mehdî, Ahmed b. Muhammed, *el-Bahrü'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'anü'l-Mecîd*, Beyrut: Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2010, 5/69

³⁹el-Firuzâbâdî, *Tenvîrû'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, s.371; Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 9/ 307; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/ 226; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1358; Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, 7/192; Nisâburî, *İcâzü'l-Beyân*, 2/600; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 3/140; Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 12/234; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1008

⁴⁰ İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1358; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 3/140; Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 12/234; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/184

⁴¹ İbn Abbas, *Tefsîr-ü İbni Abbas*, s.376

⁴² Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 9/ 345; et-Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut: Dâr-ü İhyâi't-Türâsî'l-Arabîyyi, 2006, 15/132

⁴³ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 110/ 345; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1370; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhîd*, 6/433; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 6/188

ve efendilerinin odalarına girmek istedikleri zamanlarda izin almalarının⁴⁴ gerektiği belirtilmiştir.

Her iki ayette de cariyeler, adeta ailenin bir ferdi gibi kabul edilmiş ve aile fertleri için geçerli olan hüküm ve uygulamalar onlar için de uygulanmıştır.

C. CARIYELERLE EVLİLİK MESELESİ

Kur'an'da cariyelerle ilgili ele alınan konular içerisinde en geniş yer tutanı, onlarla evlilik meselesidir. Kur'an'ın inmiş olduğu zamanda insanların cariyelere sadece cinsellik penceresinden bakmış olmaları da bunun altında yatan sebeplerden olabilir. Kur'an cariye olarak alınıp satılan bu kadınları bir ticari meta olmaktan çıkararak, normal insanî haklarına ve statülerine kavuşturmuştur. Bir taraftan onlara birçok haklar tanırken diğer taraftan da oluşturmuş olduğu örnek toplum yapısı içerisinde bu müesseseyi zamanla ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu konuda getirilen düzenlemeleri şu başlıklar altında sıralayabiliriz:

1. Cariyelerle Evliliğin Hür Eşlerle Evlilikle Birlikte Zikredilmesi

Kur'an, insanın fitrat olarak evliliğe meyyal yaratıldığını ve kişilerin sükûn bulmaları için eşlerinin yaratıldığını⁴⁵ ifade ettikten sonra, evlilik dışı ilişkileri de yasaklamıştır. Bir taraftan müminlere zinadan uzak durmaları⁴⁶ emredilirken diğer taraftan da kendilerine helal olan eşleri ve cariyeleri ile bir araya gelebilecekleri ifade edilmiştir. Konu ile ilgili olarak şu ayetleri zikredebiliriz:

⁴⁴ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 9/ 345; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1370

⁴⁵ A'râf, 7/189

⁴⁶ İsrâ, 15/32

“Onlar, edep yerlerini/iffetlerini korurlar. Sadece eşleri veya ellerinin sahip oldukları (kendi cariyeleri) ile (münasebet) kurarlar. Çünkü onlar (bundan dolayı) kınanmazlar. Kim bu (helal olan)ndan ötesini isterse, işte onlar haddi aşanlardır”(Mü'minûn 23/5-7)

“Onlar edep yerlerini, eşleri ve ellerinin (altında) mâlik oldukları (cariyeleri) dışında herkesten koruyanlardır. Şüphesiz ki onlar (bundan dolayı) kınanmazlar”(Meâric 70/29-30)

Bu ayetlerin, erkeklere hür kadınlarla ve sınırsız şekilde de cariyeler ile evlenebileceklerine ruhsat verdiği zikredilmiştir.⁴⁷ Yine onlarla evliliğin kişinin namusunu koruduğu, bunların dışındaki diğer kadınlarla meşru olmayan yollarla beraber olmanın ise haddini aşmak olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸ Ayrıca bu şekilde davranmakla, kişi cinsel duygularını meşru yoldan gidermiş⁴⁹ olacağından dolayı kınanmayacağı belirtilmiştir.⁵⁰

Cariyelerle evliliğin sayısını daha sonra inceleyeceğimiz için o konuya girmiyoruz. Fakat burada asıl dikkat çeken husus, evlilik noktasında hür kadınlar ve cariyelerin birlikte zikredilmiş olmasıdır. Bir taraftan insanlara evlilik tavsiye edilirken diğer taraftan da evlenilecek kadınların hür veya cariye olabileceği zikredilmektedir. Kur'an, insanların kendileri ile evlenmeyi bir zül olarak kabul ettikleri ama ahlaksızlık noktasında da kendilerinden asla vazgeçemedikleri cariyeleri, evlenilecek eşler ola-

⁴⁷ el-Firuzâbâdî, *Tenvîrû'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, s.359; İbn Ebi Zemenin, Muammed b. Abdulah, *Tefsîrû'l-Kur'anû'l-Azîm*, Kahire: el-Faruku'l-Hadis, 2002, 3/195; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 978

⁴⁸ en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, I4/444

⁴⁹ Beyhakî, Ahmed b. El-Huseyn, *Ahkamu'l-Kur'an li İmamû's-Şaftî*, Beyrut: Dârü'l-İhyâi'l-Ulûm, 1990, s. 210; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1325

⁵⁰ Beydavî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/696

rak zikretmekle onlara verdiği değeri ortaya koymuştur.

2. Cariyelerin Evlendirilmelerinin Emredilmesi

Kur'an'ın cariyeler hakkında getirmiş olduğu en önemli uygulamalardan biri de onların evlendirilmelerinin emredilmesidir. Bu şekilde hem onları içerisinde bulunmuş oldukları aşağılayıcı konumlarından kurtarmış hem de onlara insan olarak en yüce değeri kazandırmıştır. Konu ile ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır:

“İçinizdeki bekârları, köle ve cariyelerinizden sâlih (evlenmesi uygun) olanları evlendirin. Eğer fakir iseler, Allah lütfüyle onları zengin eder. Allah lütuf ve ihsanı geniş olandır, O her şeyi bilendir.”(24/32)

Ayetin muhatabının; veliler⁵¹, babalar⁵² ve tüm müminler⁵³ olduğu zikredilmiştir.

ایم kocası olmayan kadın⁵⁴ için kullanıldığı gibi hanımı olmayan erkekler⁵⁵ içinde kullanılır ve çoğulu ایامی şeklinde gelir.⁵⁶ Ayetteki ایامی dan kasıt ise; eşi olmayanlar demektir. Hiç evlenmemiş, evlenmiş boşanmış, kocası veya karısı ölmüş olan, yani bekâr ve dul herkesi kapsar.⁵⁷ Ayet, bekâr hür kadın ve erkekler ile köle ve cariyeler

⁵¹ Zemahşeri, *Keşşâf*, 3/ 228; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX 3/ 191; II, 686; el-Mehdi, *el-Bahru'l Medid*, V, 72; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 18/215

⁵² Cassâs, Ahmed er-Razî, *Ahkamu'l-Kur'an*, Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1993, 3/466

⁵³ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 9/ 311

⁵⁴ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 32; Fîrûzâbâdi, *Kâmûsü'l-Muhît*, s. 72

⁵⁵ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 32; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 12/39; Fîrûzâbâdi, *Kâmûsü'l-Muhît*, s. 72

⁵⁶ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 32; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 12/39; Âbâdi, *Kâmûsü'l-Muhît*, s. 72

⁵⁷ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 9/311; Cassâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 3/467; Burse 6/ *Rûhu'l-Beyân*, 6/158; eş-Şa'râvî, *Tefsîrü's-Şa'râvî*, Kahire, Mecmeu'l-Buhûsi'l-İslamiyye, 1991, IV, 1987, 16/10261; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 18/215; et-Tabâtabâi, *el-Mizân*, 15/91

lerden salih olanların evlendirilmesini⁵⁸ emretmektedir.

“Fakir iseler Allah onları lütfüyle zenginleştirir” buyrulmakla; evlilikteki asıl amacın insan namusunun korunup, insan neslinin devam etmesi⁵⁹ olduğundan dolayı evliliğin kolaylaştırılması⁶⁰ ve eş tercihinde zenginliğin ön plana çıkartılmamasını istemiştir. Fakirlik sebep gösterilerek evliliklerin ertelenmemesi⁶¹, evliliğin fakirliği gidermek için bir sebep olduğu⁶² ve Allah'ın evlenenleri lütfü ile zenginleştireceği⁶³ müjdelenmiştir.

3. Cariyeler ile Evliliğin, Hür Kadınlarla Evliliğin Alternatifi Olarak Görülmesi

Kur'an, öncelikli olarak mümin erkeklere hür mümin kadınlarla evlenmelerini istemiş ama bunlarla evlenebilecek kadar maddi imkânlara sahip olmayan kimselelere de mümin cariyeler ile evlenmelerini tavsiye etmiştir. Müşrik bir hür kadınla evlenmektense mümin bir cariye ile evlenmenin daha hayırlı olduğunu, çünkü o müşriklerin kendisini cehenneme çağırırken mümin cariyelerin onu cennete davet ettiğini vurgulamıştır. Bu konu ile ilgili olarak şu ayetleri zikredebiliriz:

“(Ey mü'minler!) Müşrik (ve kâfir) kadınlarla (gerçek bir inanışla) inanuncaya kadar evlenmeyin. İmanlı bir cariye (bile), hoşunuza giden müşrik (ve kâfir) bir kadından, elbet daha hayırlıdır. İman edinceye kadar müşrik (ve kâfir) erkeklere de (mü'min kadınları) nikâhlama-

⁵⁸ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 9/311; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 3/341; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/35; el-Mehdî, *el-Bahru'l Medîd*, 5/72

⁵⁹ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 6/158; eş-Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'ra'vî*, 16/10261

⁶⁰ Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, 7/195; eş-Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'ra'vî*, 16/10261

⁶¹ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 9/31; eş-Şerbini, *es-Sirâcü'l-Münîr*, 2/687

⁶² Zemahşeri, *Keşşâf*, 3/231; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/36

⁶³ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 23/194

yn.”(Bakara, 2/221)

“Eğer, yetim kızlar(la, hoşunuza gitsin veya gitmesin, malı için evlendiğiniz takdirde, aile olarak onlar)ın haklarını tam gözetemeyeceğinizden korkarsanız, sizin için helal olan (başka hür) kadınlardan ikişer, üçer ve dörder nikâh edin (nikâhsız yaşayıp zina etmeyin). Eğer yine (o kadınlar arasında da mühim olan huzur ve) adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız, o zaman bir tane ile veya (varsa) sahip olduğunuz (cariye) ile nikâhlanın. Bu sizin adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.” (Nisâ, 4/3)

İlk ayet; iman eden bir cariyesini azat eden ve azat ettiği bu cariyesi ile evlenen Abdullah ibn Revâha hakkında nazil olmuşken⁶⁴, ikinci ayet ise, yetim olan ve velileri ile kalan kızlar hakkında inmiştir. Veliler, güzellikleri hoşlarına giden yetim kızları, diğer kadınlara verdikleri mehirlerden daha düşük mehir vererek nikâhları altında tutmayı ve bu arada da onların mallarına da sahip olmayı amaçlıyorlardı. Ayet ise, ya o yetimlere mehirlerinin tam olarak verilerek evlenilmesini ya da onların yerine diğer kadınlarla evlenilmesini emretmiştir.⁶⁵

İlk ayet, evlenilecek kişide ilk aranacak şartın iman olduğunu belirtmiştir. Her ne kadar o günkü top-

⁶⁴ Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhit*, 2/173; Suyûti, *ed-Dürrü'l-Mensür*, 1/615; es-Sâvi, Şeyh Ahmed, *Haşiyetü's-Sâvi alâ Tefsiri'l-Celâleyn*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1998, 1/214; es-Sâbüni, Muhammed Ali, *Tefsirü Ayâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*, İstanbul: Dersâadet, Tarihsiz, 1/284

⁶⁵ es-Sanâni, Abdurrezzak b. Hemâm, *Tefsirü'l-Kurân*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, Tarihsiz, 1/145; El-Kiyâ el-Harrâsi, İmadüddin b. Muhammed, *Ahkamu'l-Kurân*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985, 2/311; Ebubekir İbnü'l Arabî, Muhammed b. Abdullah, *Ahkamu'l-Kurân*, Beyrut: Dârü'l-Meârif, 1987, 1/310; el-Hazin, Ali b. Muhammed, *Lübâbü't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzîl*, Midyat, Tarihsiz, 1/321; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm*, Kahire, Mektebetü Darü't-Türâs, Tarihsiz, 1/449; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdü'l-Akl's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Beyrut: Dâr-ü İhyaü't-Türâsi'l- Arabiyye, 1990, 1/141;

lumlarda köle ve cariyeler ile evlilik tasvip edilmeyen bir durum olarak kabul edilse de Kur'an bu anlayışı; “siz birbirinizdensiniz (hepiniz Âdem'den gelmektesiniz, aranızda insanlık bakımından bir fark yoktur)” (Nisâ, 4/25) buyurarak ortadan kaldırmıştır. “Ey iman edenler! (Ailede beraberce İslâm'a uygun yaşayın da böylece) kendinizi ve çocuklarınızı, yakıtı insanlar ve (yanıcı) taşlar olan ateşten koruyun”(Tahrîm, 66/6) ayetinin emri gereğince, insanın ailesini cehennemden korumasının tek yolu İslami temeller üzerine bina edilmiş aile ortamı ile olacağından dolayı, eş seçiminde eşlerin mümin olması şartı birinci şart olarak kabul edilmiştir.

İkinci ayet ise, eşler arasında adaleti sağlayamama durumu söz konusu olduğunda, eş sayısının azaltılmasını⁶⁶, aralarında adaleti sağlayabilecekleri kadarı ile sınırlı tutulmasını⁶⁷, adaleti sağlasa bile dörtten fazla evlenmemesini⁶⁸, eğer birden fazla eş arasında adalet sağlanamayacak ise evliliğin bir ile sınırlı tutulmasını⁶⁹ emretmektedir.

Ayette vurgu yapılan en önemli hususlardan biri; eşler arasında adaleti gerçekleştiremeyecek olan kimse- nin bir kadınla veya cariyeler ile evlenmesinin emredilmiş olmasıdır.⁷⁰ Çok eşli olup eşlere zulmetmektense tek eşli olmak daha hayırlıdır. Veya hür kadınların hak ve huku-

⁶⁶ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 3/57; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, I, 39; Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/12

⁶⁷ Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkâmu'l-Kurân*, 1/313

⁶⁸ Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, 3/12; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 2/7; es-Savî, *Hâşiyetü's-Savî*, 2/8

⁶⁹ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 3/575; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 1/206; el-Cüzeyy, Muhammed b. Ahmed, *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995, 1/174; Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 2/1281; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 4/226

⁷⁰ El-Kiyâ el-Harrâsî, *Ahkâmu'l-Kurân*, 2/311; İbn Aşûr, *Et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 4/227

kunu yerine getirme noktasında sıkıntı çeken kimse cariye ile evlensin daha hayırlıdır. Çünkü cariyenin hak ve sorumlulukları hür kadınlara göre daha az olduğundan dolayı zulmetme olasılığı da daha az olacaktır.⁷¹

Ayette evlenilecek eş sayısı hakkında getirilen sınırlamanın hür kadınlar için olup, cariyeler hakkında bir sınırlamanın olmadığı⁷² söylenmekle birlikte, aynı sınırlamanın cariyeler için de geçerli olduğu da zikredilmiştir.⁷³ Cariyeler hakkında da dörtten fazla evlenilemeyeceğini söyleyenlere göre; buradaki “*nikâh*” tan maksat *akit* olup, “*cariyelerinizden nikâhlayın*” demektir⁷⁴ ve “*sahip olduğunuz*” lafzı müstakil bir lafızdır ve kendisinden önceki kısmın hükmünü içerir. Ayetin öncesi de nikâhlanmadan bahsetmekte ve “*veya*” lafzı bir önceki ile bir sonraki arasında tercih yapılmasını ifade etmektedir.⁷⁵ Birden fazla hür kadın arasında adaleti sağlayamayacak kimseleri için birden fazla evlenmesi helal olmadığı gibi aynı durum cariyeler için de geçerlidir.⁷⁶ Aradaki “*ev*” bir önceki cümleye atıf olup, bir tane cariye ile evlenin demektir.⁷⁷

Ayet, mümin olmaları şartı ile evlenilecek bayanın hür kadın veya cariye olabileceği konusunda kişilere muhayyerlik imkânı vermiştir. Ayrıca, “*kadınların temiz olanlarından*”, “*Mümin bir cariye müşrik bir kadından hayırlı-*

⁷¹ el-Firuzâbâdî, *Tenvîrû'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, s. 84; Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/314; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1/451

⁷² el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 2/8; er-Razî, *Mefâatihü'l-Gayb*, 9/151

⁷³ el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 2/8

⁷⁴ Cassâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 2/83; Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/13

⁷⁵ Cassâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 2/83

⁷⁶ El-Kiyâ el-Harrâsî, *Ahkamu'l-Kurân*, s. 320; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 268

⁷⁷ El-Kiyâ el-Harrâsî, *Ahkamu'l-Kur'ân*, s. 320; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 268

dur” ve “*bunların dışındakiler size helal kılındı*” gibi ayetlerdeki ifadelerin umum gelmiş olması da bu durumu teyit eder.⁷⁸

4. Esir Düşen Evli Cariyelerin Durumu

Esir düşen cariyelerin durumuna geçmeden Ahzap suresinde geçen şu ayeti açıklamak konu bütünlüğü açısından daha uygun olacaktır:

“Ey Peygamber! (müminlerin) ellerinin (altında) mâlik oldukları (cariyeleri) hakkında üzerlerine farz ettiğimiz şeyleri elbette biz bildirdik. (Bu da) sana bir zorluk (ve sıkıntı) olmaması içindir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir. (Ahzab, 33/50)

“Cariyeler hakkında farz ettiğimiz şeyleri” ayetindeki “*elleriniz altındakiler*” den kastın cariyeler olduğu⁷⁹, onlar hakkında bildirilen şeylerin ise; onların nikâhlanmaları, nikâhlanmaları için velilerinin izinlerinin alınması ve mehirlerinin verilmesi olduğu söylenmiştir.⁸⁰ Burada kastedilen manayı bunlar ile sınırlandırmayıp Kur'an'ın geneline şümullendirmek daha uygun olacaktır. Bilhassa Nisa suresi 24 ve 25. ayetlerinde olduğu gibi Kur'an'ın birçok yerinde cariyelerden bahsedilmiş ve onlarla ilgili birçok bilgiler verilmiştir.

Kur'an eşler arasında adaleti gerçekleştirilememesi durumunda hür bir kadınla veya cariyeler ile evlenebileceğini belirttikten sonra, savaşta esir düşen evli kadınların halleri ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

“Evli kadınlar(la evlenmeniz) de (haram kılınmıştır). Ancak (savaşta esir olarak) ellerinize geçen cariyeler hariçtir. (Çünkü esaret, önceki nikâhı geçersiz kılar.

⁷⁸ Cassâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 2/84

⁷⁹Tabâtabâî, *el-Mizân*, 16/270

⁸⁰ Es-Seâlibî, *el-Cevâhir*, 5/122

Bunlar,) Allah'ın size yazdığı (haramlar)dır. Bunların başkasını, iffetli/namusuna düşkün ve "sifah"tan (nikâhsız birleşme/faydalanma olan zinadan) sakınan kimseler olarak, mallarınızla (mehir vermek şartıyla) istemeniz (ve şartsız olarak) nikâhlamanız size helal kılındı." (Nisâ, 4/24)

Ayetin iniş sebebi ile ilgili olarak şu rivayetler zikredilir:

1. Huneyn günü Hz. Peygamber (sas) Evtas'a bir ordu gönderir ve ordu yanlarında birçok evli kadın esirlerle döner. Kocaları memleketlerinde kalan bu kadınlarla beraber olmayı müslüman erkekler kerih görür ve onlarla evlenmek istemezler. Bu durum üzerine bu ayet nazil olur.⁸¹

2. Hz. Peygamber ile beraber, kocaları olmadan muhacir olarak gelen kadınlar vardı. Kocaları gelmediğinden dolayı bazı Müslüman erkekler bunlarla evlenmek ister ve evlenirler. Fakat daha sonra bu kadınların kocaları da hicret edince Müslümanları bu durumdan menetmek için bu ayet nazil olur.⁸²

Bir önceki ayette nikâhlanılması haram olan kadınlar zikredildikten sonra, evli kadınların da anne, kız ve kız kardeş gibi nikâhlanmalarının haramlığına vurgu yapıldı. Fakat "*Ancak (savaşa esir olarak) ellerinize geçen cariyeler hariçtir.*" buyurarak evli cariyeler istisna tutuldu. Önceki ayette nikâhlanılması yasak olanları sayarak, evli cariyeleri bunlardan istisna tutmasından bu cariyeler ile nikâhlanılabileceği anlaşılmaktadır. Yani

⁸¹ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 4/4; Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/380; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 421; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 2/49; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/479

⁸² es-Seâlibî, *el-Cevâhir*, 2/263; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 421; eş-Şirbîni, *Es-Sirâcü'l-Münîr*, 1/339

savaş sebebi ile eşlerinden ayrılan ve bir daha birleşme imkânı olmayan evli cariyelerle ancak nikâh yolu ile bir araya gelinebilir.

“*Muhsanat*” kelimesi; menetmek, engellemek anlamına gelen “*ihsan*” kelimesinden veya bir kavmin düşmanlarından sığındıkları ve içerisinde güvende oldukları mekân anlamına gelen “*husn*” kelimesinden türemiştir.⁸³ Ayette zikredilen “*muhsanât*” kelimesi ise, hür, iffetli ve evli kadınlar anlamında kullanılmıştır.⁸⁴

Araplar *muhsan* kelimesini: İslam⁸⁵, hürriyet⁸⁶, nikâh⁸⁷ ve iffet⁸⁸ için kullanıyorlardı.

Araplarda, evli olan kadınlarla da yapılan değişik nikâh türleri vardı. Adam hanımı temizlendikten sonra çocuk edinmesi için onu yabancı bir erkeğe gönderir veya bir kadınla birden fazla erkek evlenebilirdi.⁸⁹ Bu ayet bu tür evli kadınlarla yapılan nikâhı haram kılarken, evli cariyeleri bundan istisna tutmuştur. Buradaki evli cariyelerden kastın ne olduğu, onlarla hangi şartlarda evliliğin olup olamayacağı durumu tartışma konusu

⁸³ el-İsfanî, *Müfredât*, s. 121; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, 13/119; Firûzâbâdî, *Kamûsü'l-Muhît*, 296; eş-Şa'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, 4/2110

⁸⁴ el-İsfanî, *Müfredât*, s.121; İbni Manzur, *Lisânü'l-Arab*, 13/120,121; Firûzâbâdî, *Kamûsü'l-Muhît*, 296; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/487; el-Halebî, Ahmed b. Yusuf, *ed-Dürrü'l-Me'sûn fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Dimeşk: Dârü'l-Kalem, Tarihsiz, 3/646

⁸⁵ Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, I, 381; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Veciz*, s. 421; Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/120; Muhammed Ali es-Sâyis; Abdullatit es-Sübki; Muhammed İbrahim Kârsûn, *Âyâtü'l-Ahkâm*, Beyrut: Dâr-ü İbn Kesîr, 1999, 2/431

⁸⁶ Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/381; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 2/50; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Veciz*, s. 421

⁸⁷ Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/381; Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/120

⁸⁸ Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/381; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 2/50; Kurtübî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/120; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhît*, 3/222; es-Seâlibî, *el-Cevâhir*, 2/209

⁸⁹ İbn Aşûr, Et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 5/6

olmuştur. Bu konuda mevcut olan görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Evli bir kadın, dini ve statüsü ne olursa olsun kocasından ayrılmadan başka biri ile nikâhlanamaz.⁹⁰

2. Kadın esir düşer, kocası da Darü'l-harpte kalır ve bir daha bu kadınla kocasının bir araya gelme imkânları olmazsa, bu durumda kadın kocasından hükmen boşanmış sayılır.⁹¹ Bu kadınlar eski kocalarından ayrıldıktan sonra yeni bir nikâhla evlenebilirler.⁹² Bunlarla evlenilmesi köle oldukları için değil, eşlerinin farklı ülkede olması ve bir daha da bir araya gelme imkânlarının olmamasından dolayıdır.⁹³

3. Evli bayanlarla nikâhlanmak helal olmadığı gibi, esir düşmeden önce evli olan cariyeler ile de nikâhlanmak helal değildir.⁹⁴

4. Evli olan bir cariye'nin satılması onun nikâhını düşürür ve boşanmış sayılır.⁹⁵

5. İmamı Şafi, İmamı Maliki, İmamı Ebu Hanife ve cumhura göre, evli bir cariye bir yerden başka bir yere nakil edilmekle nikâhı düşmez, ancak boşanma ile düşer.⁹⁶ Delil olarak da Hz. Aişe'nin, Muğis ile evli olan

⁹⁰ Serahsî, Şemsüddîn, *Kitâbü'l-Mebsût*, Beyrut: Darü'l-Ma'rife, Tarih-siz, 10/ 96; eş-Şirbîni, *es-Sirâcü'l-Münîr*, 1/339

⁹¹ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 4/3; Ebubekir ibnül Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/382; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 487; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 2/193; Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 2/1326; İbn Aşûr, *Et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 5/6; Muhammed Ali es-Sâyis; Abdullatit es-Sübki; Muhammed İbrahim Kârsûn, *Âyâtü'l-Ahkâm*, 2/432

⁹² er-Razî, *Mefâtihü'l-Gayb*, 10/ 36; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, 1/218

⁹³ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, I, 218; el-Hâzin, *El-Lübâbü't-Te'vîl*, 1/342

⁹⁴ Es-Seâlibî, *el-Cevâhir*, 2/209

⁹⁵ Sanânî, *Tefsîrû'l-Kur'an*, 1/153; Ebubekir İbnül Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/382; Kurtûbî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 5/122; Muhammed Ali es-Sâyis; Abdullatit es-Sübki; Muhammed İbrahim Kârsûn, *Âyâtü'l-Ahkâm*, 2/ 432

⁹⁶ er-Razî, *Mefâtihü'l-Gayb*, 10/37; Kurtûbî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 5/122;

Berire'yi satın alarak azat etmesini gösterirler. O evli biriydi ve Hz. Peygamber onu muhayyer bıraktı. Buda cariye'nin satılma ile boşanmayacağını, ancak onun boşanması ile boşanmış olabileceğine delildir. Eğer onun satılması boşanması olsaydı onu bu şekilde muhayyer bırakmazdı.⁹⁷

6. Evli olan cariyeler iman ettiklerinde, eski kocalarıyla olan nikâhları düşer ve onlarla evlenile bilinir. Evtaslı kadınlarla evlenilmesi onların esir ve köle olduklarından değil müslüman olduklarından dolayıdır. Müslüman olunca eski kocaları ile olan nikâhları düşmüş ve temizlendikten sonra da müslüman erkeklerle evlenmişlerdir.⁹⁸

Ayet, cariyelerle bir araya gelmek için nikâhı şart koşmuş ve onların ancak nikâh yolu ile kişilere helal olacağını belirtmiştir.⁹⁹ Ayette “ملكت ایمانکم” “*sahip olduklarınız*” derken de, onlara mülk olarak sahip olanlar değil sahih bir nikâhla sahip olanlar kastedilmiştir. Çünkü Müminun suresi 6. ayette “ملكت ایمانکم” derken de eşlerinin mukabili olarak kullanılmışlardır.¹⁰⁰

Bu ayette kastedilen evli cariyelerden maksat evli olan bütün cariyeler değildir.¹⁰¹ Ayet savaştan ve bu savaşın sonucunda esir düşen evli cariyelerden bahsetmektedir. Başka bir kimsenin nikâhı altında olan

İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'anü'l-Azîm*, 1/473

⁹⁷ Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/122

⁹⁸ Sanânî, *Tefsîrü'l-Kur'an*, 1/154; Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 4/10; Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/121; el-Hâzin, *el-Lübâbü't-Te'vîl*, 1/342

⁹⁹ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 4/10; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 421; Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, 3/45; Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/123

¹⁰⁰ Muhammed Ali es-Sâys; Abdullatit es-Sübki; Muhammed İbrahim Kârsûn, *Âyâtü'l-Ahkâm*, 2/433

¹⁰¹ Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dilî*, 2/1326

cariyelerin sahiplerine helal olacağını ifade etmemektedir. Savaşta esir düşen ve kocaları kendi ülkelerinde kalan kadınlar, diğer hür evli kadınlar ile aynı hükümlere tabi değildirler. Kuran, milletlerin geleneklerinde olduğu gibi savaşı nikâhı ortadan kaldıracı bir neden olarak kabul etmiş¹⁰² ve savaşta esir düşen evli kadınlar için ayrı bir uygulama getirmiştir. Arapları savaştan alı koyan en önemli şey de hanımlarının düşmanlarının eline esir olarak düşmesi korkusu¹⁰³ olduğunu da göz önünde bulundurduğumuz zaman, bu hükmün altında insanları gereksiz savaşlardan engelleme düşüncesinin yattığını da söyleyebiliriz.

İslamın evlilik konusundaki hassasiyetine baktığımız da en doğru görüşün evli olan cariyeler ile tekrar evlenilmeyeceği şeklinde olan görüş olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Peygamber (sas)'ın Berire hakkındaki uygulaması da bunu desteklemektedir. Evli olan bir cariyeye kocası tarafından boşanmadan, sahibi de olsa hiçbir kimse ile evlenemez, bir araya gelemez. Fakat savaş durumu biraz daha farklı bir durum arz etmektedir. Savaşta kocası ile birlikte değil de kendisi tek olarak esir düşen cariyelerin, tekrar eski memleketlerine gitme durumu veya kocalarının kendi yanlarına gelme durumu söz konusu olmadığından dolayı onlar hükmen boşanmış sayılarak başka birileri ile evliliklerine müsaade edilmiştir. Ayetin inişi ile zikredilen ikinci rivayette olduğu gibi, eğer esir düşen kadının kocası ile tekrar buluşma durumu varsa onunla başka birinin evlenmesi uygun değildir.

¹⁰² İbn Aşûr, Et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 5/6

¹⁰³ İbn Aşûr, Et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 5/6

Bu ayeti, nazil olmuş olduğu toplumdaki savaş anlayışı ve savaş kültürü içerisinde değerlendirmek daha sağlıklı sonuçlara ulaşmamızı sağlayabilir. O günkü toplumda esir olan bir kimsenin bir daha kendi toplumuna dönmesi imkânsız gibi bir şeydi. Köle pazarlarında elden ele satılmakta ve tekrar ailesi ile bir araya gelme imkânı olmamaktaydı. Sürekli el değiştiren, bir efendiden diğer efendiye giden bir cariyenin insanlık adına hiçbir hakkı yoktu. Ama bugünkü toplumlarda ve savaş hukukunda esir değişimi denen bir durum olduğundan dolayı, esir düşen bir kadının belirli anlaşma yolları ile eski memleketlerine ve eski eşlerine dönme imkânları olabilmektedir. Bu durumda, evli olan savaş esiri bir kadını nikâhlamanın uygun olmadığını söyleyebiliriz.

5. Hür Bir Bayanla Evlenme İmkânına Sahip Olamayanın, Cariye İle Evlenmesi

Kur'an da, cariyeler ile nikâhlanmak suretiyle birlikte olunabileceğini belirtmekle birlikte öncelikli olarak hür bir bayanla evlenilmesini tavsiye edilir. Ama hür bir bayanla evlenebilmek için maddi durumu elverişli olmayan kimseler için mümin cariyeler ile evlenmelerini tavsiye etmiştir. Bu konu ile ilgili olara şöyle buyrulmaktadır:

“Sizden kimin muhsan (ıffetli, hür ve mü'min) kadınlarla evlenmeye servetçe gücü yetmezse, elleriniz altında sahip olduğunuz imanlı genç kızlarınız (durumundaki cariyeler)den alsın (onları hor görmesin). Allah, sizin imanınızı en iyi bilendir. Zaten siz birbirinizdensiniz (hepiniz Âdem'den gelmektesiniz, aranızda insanlık bakımından bir fark yoktur). O halde fuhuş yapmayan ve gizli dostlar edinmeyen, namuslu kadınlar olarak (ve öyle kalmak üzere) onları, velilerinin

izniyle nikâhlayın ve örfe uygun nikâh bedelî olan mehir)lerini kendilerine verin. Evlendiklerinde bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür (olarak evlenen) kadınlara verilen cezanın (değnek olarak) yarısı (verilir). Bu (cariye ile evlenme izni) sizden sıkıntıya düşmek (zinaya sapmak)tan korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.” (Nisâ, 4/25)

Daha önceki ayetlerde cariyeler ile evlenilebileceği belirtilirken herhangi bir şart zikredilmemişti. Bu ayette ise, her isteyen, istediği şekilde ve istediği cariyeler ile evlenemeyeceği, evlilik için hem kendisinde hem de evleneceği cariyede bulunması gereken bir takım şartlardan bahsedilmiştir. Bu anlamda bir cariye ile yapılacak evlilikte gereken şartları; Cariye ile evlenecek kimsede bulunması gereken şartlar ve evlenilecek cariye ile ilgili şartlar olarak iki başlık altında sınıflandırabiliriz:

a. Cariye İle Evlenecek Kimsede Bulunması Gereken Şartlar

Kur'an, her isteyen cariyeler ile evlenmeleri yerine belli şartları taşıyan kimselerin cariyeler ile evlenmelerini istemiştir. Bu da evlenecek kimsenin maddi durumu ve içerisinde bulunduğu halle ilgili iki gruba ayrılmıştır.

1. Evlenecek Kimsenin Maddi Durumu

Maddi durumdan kasıt, hür bir bayanla evlenebilecek imkâna sahip olmayan kimseler olup, konuyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır:

“Sizden kimin iffetli, hür ve mü'min kadınlarla evlenmeye servetçe gücü yetmezse, elleriniz altında sahip olduğunuz imanlı genç kızlarınız (durumundaki cariyeler)den alsın”

Kelime olarak, uzun olmak veya uzamak¹⁰⁴ anlamlarına gelen طول kelimesi kudret, genişlik ve zenginlik¹⁰⁵ anlamlarında olup mehir ve nafakadan kinaye¹⁰⁶olarak kullanılmıştır.

Bu ayette geçen “*muhsanat*”tan maksat ise hür¹⁰⁷ ve iffetli¹⁰⁸ kadınlardır.

Buradaki maddi imkândan kastın ne olduğu konusunda ise şu görüşler zikredilmiştir:

1. Hür kadınlarla evlendiği zaman onun mehrini ve nafakasını karşılayabilecek imkâna sahip olmayan kimselerdir.¹⁰⁹

2. Bazıları da buradaki maddi imkânsızlığı mehir ile sınırlandırmışlar ve hür bir kadına mehir verecek kadar maddi imkâna sahip olmayan kimseler olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁰ İmamı Malik, İmam Ahmed b. Hanbel ve bazı âlimler de, hür bir kadına mehir verebilecek imkânı olan ama nafakasını karşılayacak imkâna sahip olmayan kimsenin cariye ile evlenmesini uygun görmemiştir.¹¹¹

¹⁰⁴ Firûzâbâdî, *Kamûsü'l-Muhît*, s. 819

¹⁰⁵ Firûzâbâdî, *Kamûsü'l-Muhît*, s. 821; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 5/12

¹⁰⁶ er-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 312

¹⁰⁷ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 5/12; Tabâtabâî, *el-Mizân*, 4/235

¹⁰⁸ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, V, 12

¹⁰⁹ Cassâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 2/224; Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/393; Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/136; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhît*, 3/229; el-Cüzeyy *et-Teshîl*, 1/185; es-Savî, *Hâşiyetü's-Savî*, 2/33

¹¹⁰ el-Firuzâbâdî, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsiri İbni Abbâs*, s. 89; Mücahid b. Cebr, *Tefsir'ü-Mücahid*, s. 49; eş-Şirâzî, Ebu İshak, *el-Mühezzeb*, Beyrut, ed-Dârü's-Şamîyetü, 1996, 4/155; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/489

¹¹¹ İbn Gudâme, Ahmed b. Muhammed, *e-Muğnî*, Riyad, Dar-u Âlemi'l-Kütüb, Tarihsiz, 9/555; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 423; Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-akli's-selîm*, 1/166; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 5/13

İbni Abbas da, üç yüz dirhemi olan kimseye haccın farz, cariye ile evlenmesinin ise haram olduğunu söylemiştir.¹¹²

2. Cariye İle Evlenecek Olan Kimsenin Durumu

Evlenecek kimsenin durumundan kastımız, kişinin psikolojik ve biyolojik halidir. Kişinin hür bir kadınla evlenememesi ve cariye ile de evlenmediği zaman da zinaya düşme tehlikesi içerisinde olmasıdır. Bu durumda olan kimsenin cariyeler ile evlenebileceği konusunda görüş birliği vardır. ¹¹³ İmam Ahmed b. Hanbel bu durumda olan kimsenin evlenmek yerine sabretmesinin daha evla olduğunu söyler.¹¹⁴

Enes b. Malik, Peygamber (sas)'i şu şekilde söylerken işittim: “*Kim Allah'ın huzuruna temiz ve pak olarak çıkmak isterse hür kadınlarla evlensin.*”¹¹⁵

Kelbi: “*Cariye ile evlenmektense, evlenmeyip sabretmek daha hayırlıdır.*”¹¹⁶

Hatta İmam Ebu Hanife ve İmamı Şafi, hür bir bayanla evlenme imkânı olmayan ama zinaya düşme tehlikesi de olmayan bir kimsenin cariye ile evlenmesini uygun görmez. ¹¹⁷

¹¹² es-Seâlibi, *El-Cevâhir*, 2/267

¹¹³el-Firuzâbâdi, *Tenvîrû'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, s. 90; Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 2/223; Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/137; el-Kurtûbî, Muhammed b.Abdulberr en-Nemrî, *el-Kâfî fî Fıkhı Ehli'l-Medîneti'l-Mâlikîyyi*, Beyrut, Darü'l-Kütûbi'l-İlmiyye, Tarihsiz, s. 244; eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 4/154; İbn Gudâme, *e-Muğni*, 9/555; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/489; es-Savî, *Hâşiyetü's-Savî*, 2/33

¹¹⁴ İbn Gudâme, *e-Muğni*, 9/ 555

¹¹⁵ İbni Mâce, *Nikâh*: 8

¹¹⁶ es-Seâlibi, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2/268

¹¹⁷Serahsî, *el-Mebsût*, 5/108; Beyhakî, *Ahkâmu'l-Kur'an li İmamı's-Şafî*, s. 203; eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 4/154; Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/393; Sabûnî, *Ayâtü'l-Ahkâm*, 2/189

Aralarında İmam Ebu Hanife ve İmamı Malik'in de bulunduğu bazı âlimlere göre, hür bir hanımı olan kimsenin onun üzerine bir cariye ile evlenmesi uygun değildir.¹¹⁸

Mesruk ve Şa'bî gibi bazı âlimler, cariye ile evlenmenin darda kalınmadığı sürece uygun olmayacağını söyleyerek, bu durumu darda kalıp, helak olma tehlikesi geçiren bir kimsenin ölmeyecek kadar haram olan şeylerden yemesine benzetmişlerdir.¹¹⁹

Kur'an, evliliği eşler arasında sevgi ve ülfetin kaynağı ve sağlıklı insan neslinin yetiştiği ortam olarak gördüğünden dolayı hür bayanlarla evliliği teşvik etmiştir. Cariyelerle yapılan evliliklerde ise bu gayelerin gerçekleşmesi güçleşecek veya imkânsız gibi bir hal alacağından dolayı cariyeler ile evlilik hoş görülmemiştir. Fakat cariyeler ile yapılan evlilik hakkında zikredilen bazı rivayetlerin Kur'an'ın ruhuna uygun olmadığını düşünüyoruz. Mesela onlarla yapılan evliliğin darda kalan bir kimsenin ölmeyecek kadar haram olan şeylerden yemesine benzetilmesini¹²⁰ buna örnek olarak zikredebiliriz. İnsan olmaları açısından hür insanlardan hiçbir farkı olmayan cariyeleri böylesi bir konuma düşürmek islamın ruhuna terstir.

b. Evlenilecek Cariye İle İlgili Şartlar

Evlilik çift taraflı gerçekleşen bir akit olduğundan dolayı cariyelerle yapılacak evlilikler için de bir takım

¹¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/108; es-Seâlibî, *el-Cevâhir*, 2/216; el-Kurtübî, *el-Kâfî*, s. 244; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 5/13; Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dîli*, 2/1329

¹¹⁹ Cassâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 2/224; Muhammed Ali es-Sâyis; Abdullatit es-Sübki; Muhammed İbrahim Kârsûn, Beyrut: *Âyâtü'l-Ahkâm*, 2/437

¹²⁰ Cassâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 2/224; Muhammed Ali es-Sâyis; Abdullatit es-Sübki; Muhammed İbrahim Kârsûn, Beyrut: *Âyâtü'l-Ahkâm*, 2/437

şartlar konulmuştur. Bunlardan cariyeler ile ilgili olan hususları ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Evlenilecek Cariyenin Müslüman Olması.

Bakara suresi 221. Ayette müşrik bir hür bayanla evlenmektense mümin bir cariye ile evlenmenin daha hayırlı olduğu zikredildikten sonra, Nisa suresi 25. Ayette de “*mümin cariyelerinizden nikâhlayınız*” buyrulmuştur. Bu ayetlerden hareketle, aralarında İmamı Malik’in de bulunduğu cumhura göre, hür bayanlarla evliliğe güç yetiremeyip, cariyeler ile evlenecek olan kimselerin evlenecekleri cariyelerin mümin olmaları şarttır

Aralarında İmam Ebu Hanife’nin de bulunduğu bir gruba göre ise mümin cariye ile nikâhlanması efdal olmakla birlikte, mümin olmayan cariyelerin nikâhlanması da caizdir.¹²¹

2. Cariyenin Mehrinin Verilip, Efendisinin İzninin Alınması.

“*onları, velilerinin izniyle nikâhlayın ve örfe uygun nikâh bedel(i olan mehir)lerini kendilerine verin.*” İfadesinden, evlendirilecek cariyelerin efendilerinin izninin alınması ve onlara mehirlerinin verilmesi anlaşıldığından dolayı, evlenilecek cariye ile efendisinin onayı alınmadan ve cariye ile nikâh mehri verilmeden nikâhlanılmasının doğru olmadığı söylenmiştir.¹²²

¹²¹Serahsî, *el-Mebsût*, 5/110; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/490; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 2/56; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, 1/218

¹²² el-Firuzâbâdî, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, s. 89; Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/388; İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 424; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 2/57; el-Cevzî, Abdurrahman b. Ali, *Tezkiretü'l-Erîb fî Tefsîri'l-Garîb*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004, s. 62; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 5/14; Sabûnî, *Âyâtü'l-Ahkâm*, 2/189; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/111

3. Evlenilecek Cariyelerin Belli Sayısı Geçmemesi

İmam Ebu Hanife, İmamı Malik, İbni Şihâb ez-Zühri ve Haris el-Uklîye göre hürlerle evlenmeye güç yetiremeyen kimse cariyelerden dörde kadar nikâhlar, daha fazlasını nikâhlayamaz.¹²³ Hammad bin Ebî Süleyman ise bu sayıyı iki ile sınırlandırırken,¹²⁴ İbni Abbas, İmam Şafî, Ebu Sevr, İmam Ahmed ve İshak ise birden fazlasını uygun görmemiş ve bir kimsenin birden fazla cariye ile evlenemeyeceğini söylemişlerdir.¹²⁵

4. Sahih Nikâhın Şartlarına Göre Nikâhlanmaları

Cariyeler, normal ölçüler içerisinde mehirleri verilip¹²⁶ nikâhları kıyılmak suretiyle kişinin eşi konumuna gelmiş olur¹²⁷ ve onlardan faydalanılabilir.¹²⁸ Onlar evlendikten sonra¹²⁹ zina yapacak olurlarsa onlara aynı fiili işleyen hür kadınlara uygulanan cezanın yarısı uygulanır.¹³⁰

¹²³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/108; Cassâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 2/225; Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/139; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhît*, 3/230; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/490; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 292

¹²⁴ Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/139; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhît*, 3/230; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/490; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 292

¹²⁵ Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/139; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhît*, 3/230; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/490; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 292

¹²⁶ el-Fîruzâbâdî, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, s. 89; Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 4/21; en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, 2/65; eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, 1/340

¹²⁷ Sanânî, *Tefsîrü'l-Kurân*, 1/153; Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 4/6; Es-Seâlibî, *el-Cevâhir*, 2/ 264

¹²⁸ Sanânî, *Tefsîrü'l-Kurân*, 1/154; es-Seâlibî, *el-Cevâhir*, 2/264; Ebubekir İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l-Kurân*, 1/389; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhît*, 3/225; eş-Şîrbînî, *Es-Sirâcü'l-Münîr*, I, 340

¹²⁹ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 4/23; en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, 2/65; İbni Atiyye, *Muharrerü'l-Vecîz*, s. 425

¹³⁰ el-Fîruzâbâdî, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, s. 90; en-

Nisâ Suresi 25. Ayeti, cariyeler ile evlilik ve evliliğin şartları açısından birçok düzenlemeler getirmesi açısından önemlidir. Cariyelerle nikâhsız beraberliğin olmayacağını, ancak onların velilerinin izni dâhilinde nikâhlanılabileceği belirtilmiştir. Hür bir kadını nikâhlamak için gerekli olan mehir ve şahit gibi şartların aynısı cariyelerin nikâhlanması içinde geçerlidir.¹³¹

D. SONUÇ

Kölelik meselesinin bir uzantısı olan cariyelik meselesi Kur'an'da değişik yerlerde ve değişik şekillerde ele alınmıştır. Kur'an'ın indiği dönemin toplum yapısı ve savaş anlayışı ile de ilgili olan cariyelik meselesi gerektiği şekilde anlaşılamamıştır. Kur'an konu ile ilgili olarak birçok düzenlemeler getirmiş fakat bunlar gerektiği şekilde anlaşılamamıştır. Kur'an, Cariyelere en iyi şekilde muamele edilmesini emrederek onların insan oldukları vurgusu yapılmıştır. Sadece onların esaret zincirinden kurtulmaları amaçlanmamış aynı zamanda onların iman ederek gerçek hürriyete kavuşmaları da amaçlanmıştır. Bunun için de cariyelerle nikâhlanmaya izin vermiş ama nikâhlanılacak cariye'nin mümin olmasını şart koşmuştur. Evlilik yolunun açılması ve bununda iman şartına bağlanması onların iman etmesi için büyük bir sebep olmuştur.

Kur'an'ın nazil olduğu dönemde, cariyeler insan yerine konulmaz, onarla evlenilmez ve bu durum bir zül olarak kabul edilirdi. Bundan dolayı onlarla evlenmezler ama onlarla gayri meşru şekilde birlikten de

Nehhâs, Meâni'l-Kur'an, 2/68

¹³¹ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 4/6; İbn Ebî Zemenîn, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 1/362

kaçınmazlardı. İslam cariyeleri bu konumdan kurtarmış ve ancak onlarla evlilik yolu ile birlikte olunabileceği prensibini getirmişti. Bu evliliği de, kişinin evli olmaması, hür kadınlarla evlenmeye imkân bulamaması ve zinaya düşme tehlikesi içerisinde bulunması gibi şartlara bağlamıştı. Bu şartlar meydana geldikten sonra da cariyelerle evlenilecek olduğu zaman dahi sınırsız sayıda değil, belirli bir sayıda olmasını şart koştu. Bu sayının bir olduğunu söyleyenler olduğu gibi dörde kadar çıkarımlar da olmuştur. Cariyelerle evliliğin bir emir değil bir ruhsat, hatta zorda kalan kimselerin kullanacağı bir ruhsat olduğunu düşündüğümüz zaman bu sayıyı en alt sınır olan bir ile sınırlandırmak daha doğru olacaktır. Ayetin sonundaki “ *eğer sabrederseniz*” şeklindeki ifade de bu görüşümüzü desteklemektedir. Allah, insanın darda da kalsa cariyeler ile evlenmek yerine evlenmeyip sabretmesinin daha hayırlı olacağını vurgulayarak, cariyeler ile evlenmemenin evlenmeden daha faziletli olduğunu belirtmiştir.

İslam, bazılarının iddia ettiği gibi sınırsız şekilde cariye ile evlenmeye izin vermemiş, evli kadınlarda olduğu gibi onlar hakkında da sayı sınırlaması getirmiştir. Sanıldığı gibi aksine cariyeler ile evlilik tasvip edilmemiş, maddi imkânı olmayan ve zinaya düşme tehlikesi olan bekâr kimseler için bir ruhsat olarak verilmiştir. Yine hür bir hanımı olan kimsenin onun üzerine bir cariye ile evlenemeyeceği hükmü de getirilmiştir.

Kaynakça

Alûsî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'an'ı-l-Azîm ve's-Sebî'l-Mesânî*, Beyrut, Darü'l-Fıkr, 1993

- Aydın, M. Akif, “Köle”, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları, 2002
- Beğâvî, Huseyn b. Mesûd, *Meâlîmu't-Tenzîl*, Beyrut, Darü'l-Ma'rife, 1987
- Beydâvî, Nasuruddin Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Beyrut, Dar-ü Sâder, 2001
- el-Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. El-Huseyn b. Ali b. Abdullah ibn Musa, *Ahkamu'l-Kur'an li İmamı's-Şafî*, Beyrut, Darü'l-Ihyâi'l-Ulûm, 1990
- Buharî, el- Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, İstanbul, Çağrı Yayınevi, 1992
- Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa, *Ruhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kurân*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009
- Cassâs, Ebu Bekir Ahmed er-Razî, *Ahkamu'l-Kur'an*, III, 642, Beyrut, Darü'l-Fıkr, 1993
- el-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmü't-Tefsîr*, Beyrut, el-Kütübü'l-İslamî, 1984
- el-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Tezkiretü'l-Erîb fi Tefsîri'l-Garîb (Garîbü'l-Kur'anı'l-Kerîm)*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004
- Ebubekir İbnü'l Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkamu'l-Kurân*, Beyrut, Darü'l-Meârife, 1987
- Ebû Davud, Sleyman bin el-Eşa's, *Sünen-ü Ebî Dâvud*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992
- Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endülüsi, *Tefsîrü'l-Bahri'l-Muhît*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, III. Baskı, 1993
- el-Fîruzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakup, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2008

- Firûzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakup, *Mu'cemu'l-Kâmûsi'l-Muhît*, Beyrut, Darü'l-Ma'rife, 2005
- el-Geylânî, Muhyiddin Abdulkadir, *Tefsîrû'l-Geylânî*, İstanbul, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009
- el-Haccâc, Ebu'l-Huseyin Müslüm, *Sahih-i Müslüm*, İstanbul, Çağrı Yayınevi, 1992
- el-Halebî, Ahmed b. Yusuf, *ed-Dürrü'l-Me'sûn fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Dımeşk, Darü'l-Kalem, Tarihsiz
- Hanbel, Ahmed b., *Müsned*, İstanbul, Çağrı Yayınevi, 1992
- el-Hazin, Alaâddin Ali b. Muhammed b.İbrahim el-Bağdadî, *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*, Midyat, Tarihsiz
- İbn Aşûr, Muhammed Tahir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus, ed-Darü't-Tûnisyyetü, 1984
- İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdu'l-Hak b. Atıyye el-Endülisî, *El-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Beyrut, Dar-ü İbni Hazm, 2002
- İbn Ebî Zemenîn, Ebu Abdullah Muammed b. Abdulah, *Tefsîrû'l-Kur'anî'l-Azîm*, el-Faruku'l-Hadis, 2002
- İbn Gudâme, Muvaffikuddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Ahmed b. Muhammed, *e-Muğnî*, Riyad, Dar-u Âlemi'l-Kütüb, Tarihsiz
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil, *Tefsîrû'l-Kur'anî'l-Azîm*, Kahire, Mektebetü Darü't-Türâs, Kahire, Tarihsiz
- İbn Mâce, Ebû Abdullah, Muhammed bin Yezîd, *Sünen-ü İbni Mâce*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992
- İbn Manzur, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-Arab*, İran, 1405 h.
- el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Huseyn b. Muhammed er-Rağıp, *el-Müfredât, fî Garîbi'l-Kur'an*, Kahire, 1961

- el-Kelbî, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed b. Cüzeyy, *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995
- Keyalharrâsî, İmadüddin b. Muhammed et-Taberî, *Ahkamu'l-Kurân*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985
- Kurtübî, Ebu Abdullah Muhammed b.Ahmed, *el-Camu' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, Darü'l-Fıkr, 1987
- el-Kurtübî, Ebu Amr Yusuf b.Abdullah b.Muhammed b.Abdulberr en-Nemrî, *el-Kâfi fi Fıkhı Ehli'l-Medîneti'l-Mâlikiyyi*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tarihsiz
- Malik bin Enes, *Muvatta*, İstanbul, Çağrı Yayınevi, 1992
- el-Mehdî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed, *el-Bahru'l-Medîd fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Mecîd*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010
- Merağî, Ahmed Mustafa, *Tefsîrü'l-Merâgî*, Beyrut, Dar-ü İhyâ'ü't-Türâs, Tarihsiz
- Muhammed Ali es-Sâyis; Abdullatif es-Sübki; Muhammed İbrahim Kârsün, *Âyâtü'l-Ahkâm*, Beyrut, Dar-ü İbni Kesîr, III. Baskı, 1999
- Mücahid bin Cebr el-Kureyşî, *Tefsîr'ü-Mücahid*, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Baskı, 2005
- Nesefî, Abdullah b.Ahmed b. Muhammed, *Medârikü't-Tenzîl*, İstanbul, Pamuk Yayınları, Tarihsiz
- en-Nehhâs, Ebu Cafer, *Meâni'l-Kurani'l-Kerîm*, Mekke, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1988
- en-Nisâburî, Mahmud b. Ebu'l-Hasan, *İcâzü'l-Beyân an Meâni'l-Kur'an*, Beyrut, Darü'l-Garbi'l-İslamî, 1995
- Razî, Muhammed b. Ömer, *Tefsîrü'l-Fahri'r-Râzî*, Beyrut, Darü'l-Fıkr, 2005,
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Tefsîrü Ayâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*, İstanbul, Dersaâdet, Tarihsiz

- es-Sanânî, Abdurrezzak b. Hemmâm, *Tefsîrû'l-Kurân*, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, Tarihsiz
- es-Sâvî, Şeyh Ahmed, *Haşiyetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, Beyrut, Darü'l-Fikr, 1998
- es-Seâlebî, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zîr, *el-Cevâirü'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut, Dâr-ü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1997
- es-Serahsî, Şemsüddîn, *Kitâbü'l-Mebsût*, Beyrut, Darü'l-Ma'rife, Tarihsiz
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, El-Ammâdî, *İrşâdü'l-Akl's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'anı'l-Kerîm*, Beyrut, Dar-ü İhyaü't-Türâsi'l-Arabiyye, 1990
- es-Suyûtî, Abdurrahman Celâlüddîn, *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsîri'l-Me'sûr*, Beyrut, Darü'l-Fikr, 1993
- eş-Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'râvî*, Kahire, Mecmaü'l-Buhûsi'l-İslamiyye, 1991, IV, 1987
- eş-Şirâzî, Ebu İshak, *el-Mühezzeb*, Beyrut, ed-Dârü's-Şamîyetü, 1996
- eş-Şirbînî, Muhammed Ahmed el-Hatîb, *es-Sirâcü'l-Münîr*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethü'l-Kadîr el-Câmiu beyne Fenniyyi'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min Ilmu't-Tefâsîr*, Beyrut, Darü'l-Ma'rife, 2007
- et-Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut, Dar-ü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 2006
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kurân*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005
- Tabersî, Ebu Ali el-Fadl el-Hasan bin el-Fadl, *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997

- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul, Çağrı Yayınevi, 1992
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, Tarihsiz
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl*, Beyrut, Darü'l-Ma'rife, V. Baskı, 2005

Kur'an'da Cariyelerle Evlilik Meselesi
